

LEMORZSOLÓDÓ ÉS PERZISZTENS FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK CIVIL AKTIVITÁSA*

Pusztai Gabriella^{a,^} – Kovács Klára^{a,^^} – Markos Valéria^{b,^^^}

[^]egyetemi tanár, ^{^^}egyetemi adjunktus, ^{^^^}doktorjelölt

^aDebreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet

^bDebreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

ABSZTRAKT

A lemorzsolódási kutatások ritkán vetik össze a perzisztens és a lemorzsolódott hallgatók adatait. Tanulmányunkban nemcsak a perzisztens és a lemorzsolódott hallgatók, hanem a lemorzsolódási rizikóval küzdő csoport adatait is elemezzük. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a kapcsolathálózati beágyazódás különböző formái, nevezetesen az önkéntes szervezeti tagság hogyan befolyásolja a hallgatói tanulmányi utak alakulását. Elemzéseinkhez két korábbi kutatás (IESA 2015, N=2 017; DEPART 2018, N=591) adatait használtuk fel. Az elemzés során két- és többváltozós statisztikai eljárásokat alkalmaztunk. Hipotézisünk szerint a hallgatókat nem elsősorban társadalmi, demográfiai jellemzőik, hanem a tanulmányaik során átélt permanens mérlegelési helyzetben szerzett mindennapi tapasztalataik, s az ezeket velük együtt értelmező közösségek nézetei kormányozzák a bennmaradás-lemorzsolódás választútjain. Az eredmények az intézményi és a kapcsolathálózati tényezők individuális mutatóknál erősebb befolyását tükrözték. Lényeges különbséget találtunk az intra- és extrakampusz hatások között.

Kulcsszavak: civil aktivitás, perzisztencia, lemorzsolódás

THE CHANGE OF THE CAREER SOCIALIZATION VALUES OF THE GRADUATE STUDENTS IN HEALTH SCIENCE EDUCATION ABSTRACT

In our study, we analyze not only the persistent and dropped students, but also the data of the group at risk of dropping out. Our question is how different forms of volun-

* A tanulmány a 123847 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K17 pályázati program finanszírozásában valósult meg. A tanulmány megírását a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4-DE-61 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készítült. Továbbá Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3-III-DE-240. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

tary membership, effect on student study paths. Two databases (IESA 2015, N=2 017; DEPART 2018, N=591) were analyzed using two- and multivariate statistical procedures. According to our hypothesis, the success of students is not primarily influenced by their social and demographic characteristics. They are even more affected by the views of the communities that interpret their learning experiences with them. The results suggest that the influence of institutional factors and that of the social network are more powerful than the individual characteristics. We found considerable differences between the intra- and extra campus influences.

Keywords: civic activity, persistent, drop out

Bevezető

Elemzésünk kulcsfogalma a felsőoktatási perzisztencia, ami nem más, mint a tanulmányok melletti kitartás, a diplomaszerezés melletti elköteleződés. Pascarella és Terenzini (1980) intézményi, illetve Tinto (1993) hallgatói integrációs elmélete szerint minél inkább bevonódik egy hallgató az egyetem életébe (minél több csoportnak, szerveződésnek tagja a kampuszon belül, minél több interakciót folytat a hallgatótársakkal, oktatókkal, az egyetem munkatársaival), annál inkább beágyazódik, s lesz védettebb a lemorzsolódással szemben. Ugyanakkor az intézményen kívüli tagságok, kapcsolatok, kifelé vonzó erőként hatnak a hallgatókra, ami akár ronthatja tanulmányi eredményességüket, s végső soron lemorzsolódáshoz is vezethet. Mindezekből kiindulva fontosnak tartottuk megvizsgálni az egyetemen belüli, illetve kívüli, nem tanulmányi vagy munkavállalási szervezetekhez való, önkéntes döntésen alapuló tartozás hatását a perzisztensebbé válásra. A vallási, a sport- és a civil közösségekbe való beágyazódás a korábbi vizsgálatok alapján stabilan kiemelkedő arányban jellemzi a vizsgált felsőoktatási térség hallgatóit (Pusztai 2011; Kovács et al. 2018; Bocsi, Fényes & Markos 2017).

Legfontosabb kutatási kérdésünk, hogy a civil önkéntes csoporthoz, illetve kiemelten vallási szervezethez és sportkörhöz való tartozás vajon hozzájárul-e a perzisztenssé váláshoz. Ennek megfelelően tanulmányunk fő célja, hogy feltárja az önkéntes közösségi tagság és a tanulmányi eredményesség egy speciális mutatója, a perzisztencia közötti összefüggést. A perzisztencia elemzésének alapját az Észak-Alföldi régió, illetve felvidéki, kárpátaljai, vajdasági, erdélyi és partiumi felsőoktatási intézmények hallgatói körében végzett kérdőíves kutatás adatbázisa adja (IESA 2015, N=2 017). A perzisztencia méréséhez a Perzisztencia/Önkéntes Lemorzsolódás Skála (*Persistence/Voluntary Dropout Decision Scale*; Pascarella & Terenzini 1980) alskáláiból a végzettség megszerzése iránti elkötele-

zódásra vonatkozó állításokat használtuk fel. A kilenc itemből álló kérdéssor azt vizsgálja, hogy mennyire elkötelezettek a hallgatók tanulmányaik befejezését illetően és mennyire tartják hasznosnak tanulmányaikat, illetve milyen erőfeszítéseket hajlandók tenni az órai követelmények, vizsgák sikeres teljesítésének érdekében (*Cabrera et al. 1992*). Ily módon az alacsony perzisztenciát a lemorzsolódás rizikófaktorának tekintjük. A hallgatók felsőoktatási intézménybe való társas és tanulmányi integráltsága csökkenti a lemorzsolódási rizikót (*Astin 1993, Tinto 1993*), ezért feltételeztük, hogy a kortársakhoz fűződő önkéntes közösségi tagság erősíti a perzisztenciát.

További cél annak feltárása, hogy a lemorzsolódott hallgatókra vajon mennyire jellemzők ezek a tagságok, s milyen arányban voltak egyetemen belül, illetve kívül csoporttagok tanulmányaik alatt. E kérdés megválaszolásához egy 2018-as lemorzsolódott hallgatók körében végzett kérdőíves adatfelvétel adatbázisát elemeztük (DEPART 2018, N=591).

Civil aktivitás és perzisztencia

Az önkéntes közösségi tagságot Coleman (1988) alapműve óta tekintjük a társadalmi tőke olyan formájának, ami hazai kutatások szerint is hozzájárul a tanulmányi eredményesség növeléséhez, illetve a tanulmányi kudarc elkerüléséhez (*Pusztai 2009, 2011*). Ekman és Amna (2012) tipológiájában a civil részvétel látens és manifeszt politikai részvételből áll. A látens politikai részvétel egyik ága a közéleti és társadalmi kérdésekben való aktivitás úgymint a lokális, értékalapú közösségi tagság és az önkéntes munkához kötődő csoporttagság (*Pusztai 2017*). Ebben az értelemben tehát a civil részvételen jelen tanulmányunkban a civil- és önkéntes szervezetekben való csoporttagságot értjük. A Magyar Ifjúság 2016-os vizsgálatban a civil tagságra vonatkozólag csak a minta negyedétől vettek fel adatokat. A felsőoktatásban tanulók egyértelműen aktívabbnak bizonyultak a többiekénél, majd egyharmaduk hallgatói szervezet tagja, tizedük környezetvédelmi, 9–9 százalékuk jótékonyági és kulturális egyesület tagja. Braxton (2006) felsőoktatási vizsgálatai szerint a tanulmányi siker elérését befolyásoló nyolc fő terület közül az egyik az állampolgári részvétel. Nem csak a sikert, de a tanulmányok melletti elköteleződést is segíti a különböző közösségi alapú megmozdulásokban való részvétel. Ha az egyén közvetlenül nem tagja civil szervezetnek, a felsőoktatási intézmény által nyújtott közösségi szolgáltatrá épülő kurzusok által együttműködhet civil szervezetekkel (*Kuhn 2008*). A nemzetközi kutatások rávilágítottak arra, hogy pozitív összefüggés mutatkozik a tanulmányi eredményesség és a közösségi szolgálat (*service-learning*) jellegű tevékenységekben való

részvétel között (*Astin & Sax 1998; Hesser 1995; Eyler, Giles & Braxton 1997*). Puszta (2017) tanulmányában kimutatta, hogy az aktív civil közösségi tagság növeli a diákok tanulmányi eredményességét, erősebben, mint a szociodemográfiai változók. A kapcsolati tőkének (a szülőkkel, oktatókkal való jó kapcsolat) szintén pozitív hatását igazolta. A tanulmányi eredményességi mutatók kapcsán a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettség is olyan tényező volt, mely hatással volt az eredményességre.

A vallási közösségi tagság és perzisztencia

A hazai ifjúságkutatások adataiból kiderült, hogy a civil szférából leginkább az egyházak, vallási szervezetek vonzzák a fiatalokat (*Szabó & Bauer 2002; Csáková 2004*). A Magyar Ifjúság kutatás szerint 2016-ban a hallgatók fele mondta magát egyházhoz tartozónak, negyedük kapott vallásos nevelést otthon, egyötödük egyházi szervezetekben sajátította el vallási ismereteit. A hallgatók körében végzett nemzetközi felsőoktatási térségben végzett vizsgálatsorozatunk adatai szerint általában a hallgatók egyötöde tartozik valamilyen vallásosság mentén szerveződő ifjúsági közösséghez (*Pusztai 2011, 2013*).

A korábbi kutatások a vallásos szervezetekhez, kapcsolathálókhöz tartozás jótékony hatásait tárták fel a felsőoktatási hallgatók körében (*Astin, Astin & Lindholm 2011; Pusztai 2013*). A kutatók jelentős része szerint tetten érhető az egyéni és közösségi vallásgyakorlat hatása a tanulmányi eredményességre (*Coleman 1988; Darnell & Sherkat 1997; Lehrer 1999; Loury 2004*). A vallásosság egyrészt közvetlen, attitűdöket, értékpreferenciákat átformáló módon lehet hatással a tanulmányokra, másrészt indirekt módon, a kapcsolatháló közvetítésével (*Iannaccone 1998; Lehrer 2006*). A vallásgyakorlat közösségi rítusaiban való jártasság megkönnyíti az oktatási intézményrendszerben működő időbeosztáshoz, az iskolai linearitás és ciklikusság váltakozásához, az intézményi szerepstruktúrához való alkalmazkodást, a kisközösségi vallásgyakorlatban fejlődik az önkifejezés és a kreativitás, a többi emberhez való viszony sajátos mellérendelő szemlélete és gyakorlata a kooperációra való képességet javítja, s az interiorizált normák következtében kevesebb külső kontrollra van szükség (*Iannaccone 1998; Pusztai 2009: 70*). A vallási társadalmi tőke a vertikális társadalmi réteghatáron átívelő kapcsolathálóból kitermelődő bizalmat, információt és normákat eredményez. Kutatási eredményeink megerősítették, hogy amennyiben közösségi vallásgyakorlattal rendelkezik a tanuló, olyan erősen képes a társadalmi tőke hasznából meríteni, amilyen szorosan kötődik a vallási közösséghez, és amilyen gyakran találkozik velük. Ilyen haszon a deviáns viselkedés, a rizikómagatartás

mérséklése a közösség morális felháborodása révén, a magas teljesítmény és az elvárásoknak való megfelelés jutalmazása, a szolidaritás (*Pusztai 2009*).

Sportoló közösségek és perzisztencia

A Magyar Ifjúság kutatás szerint 2016-ban a hallgatók majd egynegyede tartozik sportklubhoz, sportegyesülethez, így a vallási/felekezeti szervezetek mellett a sportklubok vonzzák leginkább a fiatalokat. A sportolók (elsősorban a versenyzők) a hallgatók speciális csoportját képezik, ezért tanulmányi eredményességük vizsgálata nemcsak kevésbé kutatott, hanem releváns kérdés. A sportolóknak egyszerre két helyen kell helytállniuk, a tanulmányiakban és a sportpályafutásukban, ami számtalan nehézséggel jár együtt: a versenysport sok időt és energiát igényel a mindennapi edzések, versenyek révén (*Lenténé Puskás & Perényi 2015*). A sportolók folyamatos nyomásnak és elvárásoknak vannak kitéve, hogy maximális teljesítményt nyújtsanak a sportpályán és az osztályban egyaránt. Mivel kevesebb időt tudnak tölteni az intézményi közegben, ezért könnyebben elszeparálódhatnak a társaktól, oktatóktól, s ez a magányosság, izoláció érzését válthatja ki, a lemorzsolódás kockázatát rejt (*Ting 2009; Watt & Moore 2001*). Pascarella és Smart (*1991*) integrációs elméletből kiinduló longitudinális vizsgálata arra az eredményre jutott, hogy a sportolók nagyobb valószínűséggel szereztek diplomát, mint a nem sportolók, melynek háttérében direkt és indirekt hatások játszottak szerepet. Elsőéves hallgatók körében a sporttevékenységekben való részvevők összességében nagyobb valószínűséggel folytatták tanulmányaikat a saját intézményükben, illetve a férfiak más intézményben, míg a nem sporthoz kapcsolódó tevékenységet végzők nagyobb arányban morzsolódtak le (*Leppel 2005*). Ugyanakkor, mint azt fentebb láthattuk, vannak olyan kutatási eredmények, melyek a sportolók izolációjára hívják fel a figyelmet hallgatótársaiktól, oktatóktól, ami pedig növeli a lemorzsolódás esélyét. A sport és perzisztencia összefüggéseinek vizsgálatakor figyelembe kell venni a sporttevékenység szintjét (versenysportoló-e), a sportágat (csapatsportoló-e), s egyetemen belül vagy kívül sportol-e a hallgató.

Adatok és módszerek

Az elemzésekhez a Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet (CHERD-H) öt ország (Magyarország, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) felsőoktatási intézményeinek hallgatóit vizsgáló kérdőíves felméréséből származó adatbázist használtuk fel (IESA 2015, N=2 017). A vizsgált intézmények: Babes-Bolyai Tu-

ományegyetem (és kihelyezett karai/tagozatai), Debreceni Egyetem, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Munkácsi Állami Egyetem, Nyíregyházi Főiskola, Partiumi Keresztény Egyetem, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Ungvári Nemzeti Egyetem, Nagyváradi Egyetem. A mintavételi keret meghatározása az intézmények adat-szolgáltatása alapján történt. A karok és intézmények hallgatószámával arányosan alakítottuk ki az elemszámot, ebből kifolyólag természetesen sokkal több magyarországi hallgató van, mint határon túli. Az alap- és az osztatlan képzés 2. évfolyamán 20 százalékos, a mesterképzés 1. évfolyamán és az osztatlan képzés 4. évfolyamán pedig 50 százalékos mintát terveztünk. A diákokat csoportosan, kurzusokon kerestük meg. A véletlenszerűség érvényesülését az e csoportok random módon történő kiválasztása biztosította (Pusztai & Ceglédi 2015). A perzisztencia mérésére Pusztai (2011, 2014) munkáiban hazai viszonyokra adaptált Perzisztencia/Önkéntes Lemorzsolódás Skála (*Persistence/Voluntary Dropout Decision Scale*) alapján egy kilenc itemből álló kérdéssort alkalmaztunk (Cronbach $\alpha=0,883$). Főkomponens-elemzéssel hoztuk létre a perzisztencia-főkomponenst (KMO=0,899, megmagyarázott variancia értéke 51,85%, $M=70,54$, $SD=20,44$). A főkomponens-súlyokat 0-tól 100-ig tartó skálává alakítottuk át, ahol 0 a perzisztencia legkisebb, 100 pedig a legmagasabb értéke, majd pedig dichotomizáltuk a változót (0=átlag alatti és 1=átlag feletti perzisztenciát jelöli). A dichotomizált változó létrehozásának oka az volt, hogy a hallgatók két csoportja között szeretnénk különbséget tenni.

Tinto (1975), Pascarella és Terenzini (1980) elméletéhez kapcsolódóan az intézményi integráció/beágyazottság mérésére megvizsgáltuk az önkéntes közösségekbe való tartozást: megkérdeztük, hogy tagja-e egy hallgató valamilyen intézményen belüli vagy kívüli csoportnak, klubnak, szervezetnek, köztük a sportklubot, -kört, vallási és civil aktivitást végző szervezetet is (igen, egyetemen belül; igen, egyetemen kívül; igen; mindkettőben; nem, de szeretne tag lenni; nem és nem is szeretne). Sajnos a kérdőív nem kérdezett rá a sportolás szintjére, ezért létrehoztunk egy kvázi versenysport változót a meglévő adatokból: kvázi versenysportolóknak tekintettük azokat a hallgatókat, akik valamilyen sportkör-tagsággal bírnak, s fontos számukra a versenyzés, emiatt (is) sportolnak. A sportolás gyakoriságát egy hatértékű kérdéssel mértük, melynek értékeit 0-100 fokú skálává alakítottuk át (0 soha, 100 heti háromszor vagy többször).

A magyarázó változók közé beemeltük a legfontosabb társadalmi-demográfiai változókat: ország, nem, szülők iskolai végzettsége, lakóhely településtípusa, szubjektív, relatív és objektív anyagi helyzet. A relatív anyagi helyzet értékeléséhez a válaszadónak a megfelelő kategóriába kellett besorolnia magát attól függően, hogy vannak-e és milyen mértékben anyagi gondjai, vagy pedig

mindenük megvan-e. A szubjektív anyagi helyzet esetében egy 1-től 10-ig tartó skálán kellett bejelölnie családja anyagi helyzetét csoporttársaihoz viszonyítva. Az objektív anyagi helyzet vizsgálatához megkérdeztük a válaszadókat, hogy a felsorolt javak közül mivel rendelkezik a családjuk. A relatív és objektív anyagi helyzetet mérő skálákat 0-tól 100-ig terjedő skálává kódoltuk át, ahol 0 jelentette a legrosszabb, 100 a legjobb helyzetet, ez utóbbit és a szubjektív skálát dummy változóra kódoltuk át (0=átlag alatt, 1=átlag felett).

A perzisztens és a lemorzsolódási rizikónak kitett csoportokat a lemorzsolódottakkal hasonlítottuk össze (DEPART 2018, N=591). A lemorzsolódottak körében végzett adatfelvétel hólabda mintával történt azok körében, akik 10 év-nél nem régebben kezdték el a felsőfokú tanulmányaikat, de félbehagyták azt. A lemorzsolódottak között magyarországi és határon túli intézmények szinte minden képzési területe reprezentálódott.

Perzisztencia a háttérváltozók tükrében

A vizsgált változócsoporthoz közl az indviduumszintű hallgatói attribútumok kevesebb közvetlen összefüggést mutatnak a perzisztenciával. A tanulmányi cél melletti kitarás nem áll szignifikáns összefüggésben olyan komoly eredményességi determinánsokkal, mint a szülői iskolázottság szintje, az objektív, relatív és szubjektív anyagi helyzet, a szakképzésben szerzett érettségi és az egykori középiskola fenntartója. A perzisztensek és az átlagnál kevésbé perzisztens, de a felsőoktatásból nem kihullott hallgatók között az intézményi háttérük terén találtunk nagyobb különbséget, azonban a perzisztencia háttéréül szolgáló intézményi vonások nem egyféle intézménytípus előnyét rajzolták ki. Az adatok szerint a nagyobb hallgatólétszám és magasabb tudományos teljesítmény, valamint az egyházi fenntartás is erősíti a tanulmányok befejezése melletti kitarást. Ez arra vall, hogy a magas presztízsű, széles körű vonzerővel bíró karok mellett a kulturális alapon szerveződő intézményi környezetek élveznek előnyt a perzisztens hallgatók aránya tekintetében. Az erős szelektivitás viszont nem támogatja a perzisztenssé válást. E kettősség alapján az intézményi jellemzők mögött további, például hallgatói kapcsolati beágyazottsági tényezők közvetett hatására gyanakodhatunk. Ezt a feltevésünket megerősíti, hogy a perzisztenciára ható individuális tényezők között két olyat is találunk (nagyvárosi lakóhely, illetve kollégiumi tanévközi elhelyezés), mely a hallgatónak az intézményi környezethez való térbeli, kapcsolati közelségére utalhat. A nőhallgatók körében, akárcsak határozottabb eredményességük esetén, a perzisztencia tekintetében is nagyobb stabilitást tapasztaltunk (1. táblázat).

1. táblázat. A hallgatói perzisztenciát leginkább erősítő attribútumok (N=2 017)

Intézményi	
Méret**	nagyobb hallgatólétszám
Fenntartó**	egyházi
Erős szeletivitás	n.s.
Oktatói kiválóság***	magas tudományos teljesítmény
Kisebbségi-többségi felsőoktatás***	többségi intézmény
Hallgatói	
Nem***	nő
Apa iskolázottsága	n.s.
Anya iskolázottsága	n.s.
Anyagi (objektív, relatív, szubjektív)	n.s.
Településtípus*	nagyváros
Tanévközi lakhely*	kollégista
Szakképzésben tanult	n.s.
Középiskola fenntartója	n.s.

Forrás: IESA 2015

Megjegyzés: n.s. = nem szignifikáns. A két csoport (átlagnál perzisztensebb vs. átlagnál kevésbé perzisztens) közötti különbségek feltárására kategoriális változók esetén Khí-négyzet próbát, magas mérési szintű változóknál ANOVA-t alkalmaztunk. A Khí-négyzet próba alapján történő összefüggés-vizsgálatoknál az adjusztált reziduálisok kiemelkedő értékeit is figyelembe vettük: *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

Amennyiben a perzisztensebb, a kevésbé perzisztens és a lemorzsolódott hallgatókat vetjük össze, látható, hogy ahogy gyengül a felsőoktatási tanulmányok befejezésének valószínűsége, úgy növekszik a férfiak aránya, s a lemorzsolódottak között már majd minden második férfi. A család vertikális társadalmi struktúrában való elhelyezkedését jól tükröző szülői iskolázottság ebben az esetben sem védő-, sem rizikótényezőként nem jellemezhető. A család gazdasági státusza azonban figyelemre méltó tényezőnek tűnik, hiszen kétszer akkora arányban vannak az anyagi nehézségekkel küzdők a lemorzsolódottak körében, mint a másik két csoportban. A lakóhely településtípusa szerint is jelentősek a különbségek, hiszen a lemorzsolódottak között a legkevesebb a nagyvárosi: a perzisztensek majd fele, viszont a lemorzsolódottak egyharmada élt ilyen környezetben. Ami az eddigi iskolai pályafutást illeti, a középfokú szakképzésben tanultak nagyobb arányban képviseltetik magukat a lemorzsolódottak között, majdnem kétszer akkora arányban vannak a lemorzsolódottak körében a szakképzésből érkező hallgatók, mint a perzisztensek körében (2. táblázat).

2. táblázat. A perzisztensebb, a kevésbé perzisztens és a lemorzsolódott hallgatók összehasonlítása a legfőbb szociodemográfiai mutatók szerint (%)

	Perzisztensebb az átlagnál	Az átlagnál kevésbé perzisz- tens	Lemorzsoló- dottak (Forrás: DEPART 2018)
	(Forrás: IESA 2015)		
Nem: férfi ***	22,6	34,6	46,6
Apa diplomás	23,0	17,6	24,3
Anya iskolázottsága	30,0	27,0	33,0
Anyagi nehézségekkel küzd	10,5	9,6	20,9
Településtípus: nagyváros **	49,0	39,6	34,7
Tanévközi lakhely: kollégista	31,9	31,4	26,0
Szakképzésben tanult	21,5	22,5	38,4
Középiskola fenntartója: állami	82,8	79,5	81,2
N (fő)	1225	792	605

Megjegyzés: A két csoport (átlagnál perzisztensebb vs. átlagnál kevésbé perzisztens) közötti különbségek feltárására Khí-négyzet próbát alkalmaztunk. A dőlttel közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (adjusztált reziduálisok alapján): ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Civil tagság és perzisztencia

Feltételezzük, hogy azok a fiatalok, akik akár egyetemen belüli, akár egyetemen kívüli önkéntes tevékenységet folytató közösség tagjai, elkötelezettebbek a tanulmányaik iránt és körükben nagyobb a felsőoktatásban való bennmaradás esélye, mint azok a társaik, akik nem tagjai civil szervezeteknek. Az általunk megkérdezett felsőoktatási hallgatók 22,8 százaléka számolt be arról, hogy tagja valamilyen civil szervezetnek: 20 százaléuk kulturális egyesületnek, 15 százaléuk kutatócsoportnak, 14 százaléuk karitatív szervezetnek, 13,8 százaléuk munkaközvetítő szervezetnek, 12 százaléuk diákszervezetnek, 7 százaléuk pedig politikai szervezetnek. Összességében a hallgatók 44 százaléka legalább egynek tagja, ebből 20,3 százalék az egyetemen belül legalább egy szervezet, egyesület, közösség önkéntes tagja, 25,5 százalék az egyetemen kívül tagja legalább egy ilyen közösségnek. Az adatok azt mutatják, hogy az önkéntes közösségi tagság országonként eltérő gyakoriságot mutat; míg Ukrajnában, Romániában és Szerbiában a magyar hallgatók több mint fele számolt be arról, hogy tagja legalább egy önkéntes közösségnek, addig Szlovákiában és Magyarországon a

hallgatók bő egyharmada számolt be ilyen tagságról. Az eltérő civil aktivitást számos tényező befolyásolhatja, úgy mint az országok eltérő gazdasági-politikai berendezkedése, az országonként eltérő civil szektor fejlettsége és azok társadalomban betöltött szerepe, ugyanakkor az előrehaladott individualizálódás nem támogatja azt (Pusztai & Márkus 2019). A civil szervezeti tagság és a perzisztencia összefüggéseinek vizsgálata kapcsán azt láthatjuk, hogy az önkéntes tagság és a felsőoktatás iránti elköteleződés között szignifikáns összefüggés áll fenn. Abban a tekintetben, hogy a hallgató az egyetemen belül, vagy kívül kapcsolódik ezekhez a közösségekhez, nem látszik különbség (3. táblázat).

3. táblázat. A civil szervezeti tagság és a perzisztencia összefüggései (%)

		Perzisztensebb az átlagnál	Az átlagnál kevésbé perzisztens	Lemorzsolódottak (Forrás: DEPART 2018)
		(Forrás: IESA 2015)		
Közösségi, szervezeti tagság**	Legalább egy közösségnek, szervezetnek tagja	46,6	42,0	22,1
	Nem tagja	53,4	58,0	72,9
Egyetemen belül tagja legalább egynek		20,7	19,7	–
Egyetemen kívül tagja legalább egynek		26,7	23,7	–
N (fő)		1225	792	591

Megjegyzés: A két csoport (átlagnál perzisztensebb vs. átlagnál kevésbé perzisztens) közötti különbségek feltárására Khí-négyzet próbát alkalmaztunk. A dőlttel jelölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (adjusztált reziduálisok alapján): ** $p < 0,01$.

Az önkéntes tagság egyes típusai (civil, politikai, karitatív, hallgatói szervezeti részvétel) önmagában nem függ össze tanulmányok befejezése melletti elkötelezettséggel, tehát nem segíti, ugyanakkor a kulturális, hagyományörző csoporttagság erősebben támogatja a perzisztenciát. A civil szervezeti tagság nem von el a tanulástól, így a lemorzsolódást sem növeli. Magyarországon 2012-ben vezették be a középiskolákban a közösségi szolgálatot. A jövőben érdemes lesz tovább tesztelni hipotézisünket, miszerint azokra a diákokra, akik végeztek service-learning tevékenységet, jellemzőbb-e a civil szervezeti tagság és elkötelezettebbek-e tanulmányaik iránt.

Vallási közösségi tagság és perzisztencia

Vizsgálatunk során arra koncentráltunk, hogy az egyes önként vállalt tagságok és tevékenységek milyen mértékben járulnak hozzá a hallgató diplomaszerezési céltartásához, perzisztenciájához. Úgy véltük, hogy a vallásosság mentén szerveződő tagság külső szervezetek felé vonzza a hallgatót, mert nincs a keresletnek megfelelő kampuszon belüli kínálat erre, így az ilyen típusú önkéntes kötődések inkább kockázatot fognak jelenteni a perzisztenciára nézve. Adataink szerint a vallási események látogatását és hitéleti tevékenységet háromszor annyi hallgató végzi külső kapcsolathálóval, mint egyetemen belülivel. Ezért megvizsgáltuk az egyetemen belüli és kívüli egyházi, felekezeti szervezet, vallásos kisközösség, ifjúsági körök tagjainak arányát és ezek tagságának a felsőfokú tanulmányokhoz való hozzáállását. A vizsgált hallgatók egyharmada (34,2%) mondja magát ilyen közösségek tagjának, de a régiók között nagy eltérések vannak: Kelet-Magyarországon 23,7 százalékuk, a romániai területeken 53,9 százalékuk, az ukrainai részen 71,5 százalékuk, a szerbiai intézményekben 17,5 százalékuk és a szlovákiaiak 25,9 százaléka tartozik vallásosság mentén szerveződő közösséghez, s a felsőoktatási intézményeken kívül (23,9%) majdnem ötször annyian kapcsolódnak szervezetekhez, mint a felsőoktatási intézményen belül (4,7%). A tagság mind belül, mind intézményen kívül kiemelkedő az ukrainai intézményekben, s átlagot meghaladó a romániai intézményekben.

A várakozással szemben azonban az intézményen belüli egyházi, felekezeti szervezetek, vallásos kisközösségek, ifjúsági egyesületek tagjai kevésbé perzisztensek, mint az intézményen kívüli szervezetekhez kötődők, s ez az összefüggés a magyarországi, romániai, szlovákiai és az ukrainai hallgatóknál is fennáll (4. táblázat).

Miközben tehát a vallásosság további dimenziói, a személyes vallásgyakorlat (imádkozás) és a népegyházi vallásgyakorlat (rendszeres templomba járás) sem nem támogatja, sem nem hátráltatja szignifikánsan egy hallgató perzisztensebbé válását, a felsőoktatási intézményen kívüli egyházi, felekezeti szervezet, vallásos kisközösség, ifjúsági kör tagság előmozdítani látszik ezt. Adataink arra is felhívják a figyelmet, hogy a perzisztens csoport vallási közösségi aktivitása kiemelkedő, a kevésbé perzisztensek elmaradnak ettől, s a lemorzsolódottak (15%) vallási közösségi aktivitása csekély.

4. táblázat. A vallásosság mentén szerveződő tagság és a perzisztencia összefüggései (%)

		Perzisztensebb az átlagnál	Az átlagnál kevésbé perzisztens	Lemorzsolódottak (Forrás: DEPART 2018)
		(Forrás: IESA 2015)		
Vallásosság mentén szerveződő közösségi, szervezeti tagság***	Igen	36,0	31,6	22,1
	Nem	64,0	68,7	72,9
Egyetemen belül tagja		4,1	5,6	–
Egyetemen kívül tagja***		26,6	19,8	–
N (fő)		1225	792	591

Megjegyzés: A két csoport (átlagnál perzisztensebb vs. átlagnál kevésbé perzisztens) közötti különbségek feltárására Khí-négyzet próbát alkalmaztunk. A dőlttel közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (adjusztált reziduálisok alapján): *** $p < 0,001$.

Sport és perzisztencia

A sportolás és perzisztencia kapcsolatát vizsgálva a versenysporttal, a sportkörtagsággal, azon belül az egyetemen belüli sportkörtagsággal és a sport típusával (egyéni vagy csapatsport-e) találtunk szignifikáns összefüggéseket. A versenysporttal járó erőteljes elköteleződés a sportpályafutás iránt, a sportolás előtérbe helyezése a tanulással szemben indokolhatja azt, hogy a versenyszerűen sportolók körében felülreprezentáltak az átlag alatt perzisztensek. Különösen érvényes ez a sportkörtagok, főként az egyetemen belüli sportklubok tagjai körében, ezek a hallgatók ugyanis szintén nagyobb arányban vannak a kevésbé perzisztensek között. Szintén rizikótényező lehet a csapatsport (esetünkben főként a futball, kosárlabda, röplabda, mivel legnagyobb arányban ezek teszik ki a csapatsportokat a válaszok között), míg az egyéni sportolók körében felülreprezentáltak az átlagon felüli perzisztensek. A 2018-as lemorzsolódott hallgatók körében végzett kutatásunk szerint 35,4 százalék a nem, és 36,7 százalék a rendszeres sportoló lemorzsolódottak aránya. Noha ebben a vizsgálatban nem vizsgáltuk meg, a sportkörtagok vajon egyetemen belül vagy kívül végzik-e sporttevékenységüket, de árulkodó eredmény, hogy minden 10 hallgató valamilyen juttatást kapott egyesületétől, tehát ők a sportolói és hallgatói „kettős karrier” tipikus esetei (*Lenténé Puskás & Perényi 2015*), így minden bizonynyal versenyzők (5. táblázat).

5. táblázat. A sportolás különböző formái, valamint a sportkörtagság és a perzisztencia összefüggései (%)

		Perzisztensebb az átlagnál (n=1225)	Az átlagnál kevésbé perzisztens (n=792)	Σ	Lemorzsolódottak (Forrás: DEPART 2018)	
		(Forrás: IESA 2015)				
Sportolás gyakorisága	nem sportol	65,4	34,6	100,0	35,4	n=570
	ritkán	64,5	35,5	100,0	27,9	
	rendszeresen	60,4	39,6	100,0	36,7	
Versenysportoló-e*	igen	56,7	43,3	100,0	–	
	nem	65,0	35,0	100,0	–	
Sportkör, sportklub tagság*	igen	58,2	42,8	100,0	13,3	n=591
	nem	65,3	34,7	100,0	86,7	
Egyetemen belül tagja**		42,9	57,1	100,0	–	
Egyetemen kívül tagja		65,8	34,2	100,0	–	
Egyéni vagy csapatsportoló**	egyéni	66,0	34,0	100,0	–	
	csapat	55,9	44,1	100,0	–	

Megjegyzés: A két csoport (átlagnál perzisztensebb vs. átlagnál kevésbé perzisztens) közötti különbségek feltárására Khí-négyzet próbát alkalmaztunk. A dőlten közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (adjusztált reziduálisok alapján): *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001.

A közösségekhez tartozás hatásainak többváltozós elemzése

Többlépcsős logisztikus regressziós modell segítségével tártuk fel, hogy az általunk vizsgált önkéntes csoporttagságok különböző intézményi formái miként befolyásolják az átlagnál perzisztensebb hallgatók közé kerülést a legfontosabb szociokulturális és demográfiai változók kontrollálásával. Az első modellben a legfontosabb magyarázó változók hatását néztük meg, a másodikban beemeltük az ország és nem változókat, míg a harmadik modellbe a szülők iskolai végzettségének, a 14 éves kori lakóhely településtípusának és az anyagi helyzet három különböző módon mért változóinak befolyásoló erejét vizsgáltuk meg.

Eredményeink egyértelműen igazolják az egyetemen belüli sportkörtagság negatív, valamint az intézményen kívüli felekezeti, vallási közösségekhez való

tartozás pozitív hatását az átlagon felüli perzisztenciára, függetlenül a társadalmi háttértől és a hallgató intézményének országától. Mindhárom modellben e két változó esetében hasonló esélyhányadosokat láthatunk, ami azt jelenti, hogy a többi bevont változó nem befolyásolja érdemlegesen ezek hatását. Az egyetemi sportklubok tagjainak mintegy 53 százalékkal kisebb, míg az egyetemen kívüli vallási közösségek tagjainak 1,35-ször nagyobb az esélye, hogy az átlagnál perzisztensebb hallgatók közé kerüljenek. Ezek az eredmények megerősítik a vallási közösségi tagság integráló, orientáló funkciójának társadalmi státuszemelkedésre gyakorolt kedvező hatására vonatkozó megállapításokat (*Iannaccone 1998*), valamint a tanulmányi eredményességre gyakorolt pozitív hatásával kapcsolatos korábbi eredményeinket (*Pusztai 2009, 2011*). Továbbá azokkal a kutatási eredményekkel állnak összhangban, melyek egyrészt felhívják a figyelmet a csapatsport veszélyeire a lemorzsolódás viszonylatában (*Pascarella et al. 1999; Watt & Moore 2001*), másrészt arra, hogy a rendszeres, versenyszerű sportolás olyan erőfeszítéseket igényel és annyi időt von el a sportoló hallgatóktól, hogy ennek hatására egyre inkább háttérbe szorulnak a tanulmányi kötelezettségek, s helyébe folyamatosan a sportteljesítményre való erőteljesebb koncentráció lép. Különösen igaz ez a sportklubok tagjaira, akik számára a sportoló közösség, ennek csoportnormái és elvárásai válhatnak elsődlegesen fontossá más egyetemi közösségek, vagy éppen oktatóik, hallgatótársaik elvárásaival szemben (*Bowen & Levin 2003; Kovács 2018*). Ezt a negatív hatást erősíti, hogy Tinto (1975), Pascarella és Terenzini (1980) intézményi integrációs elméletével ellentétben – mely szerint a campustársadalomba való erős beágyazódás magasabb teljesítménnyel jár együtt – jelen esetben ez a beágyazódás negatív hatással van a perzisztensebbé válás esélyére. Az egyetemi (sport)életbe intenzíven bekapcsolódók szignifikánsan kevésbé perzisztensek, viszont az egyetemen kívüli vallási, egyházi, felekezeti közösségek tagjainak nagyobb esélyük van átlagon felül perzisztenssé válni. A sportkörök esetén egy szűkebb, szeparálódott csoport tagjaivá válnak a hallgatók, ahol a csoportnormák a tanulást háttérbe szorítják. A vallásos közösség megszerveződés egyetemi formái nem elég elterjedtek és/vagy nem elég vonzóak, miközben sokkal több hallgató veszi igénybe ezeket a közösségi tevékenységeket az egyetemen kívül, mint az egyetemen belül, ahol réteghatárokon és korcsoportokon átívelő, kiterjedt kapcsolathálózat tagjai lehetnek.

A szociokulturális és demográfiai változók közül az országnak van hatása a kárpátaljaiak és felvidékiek vonatkozásában, valamint a nemnek és az apa iskolai végzettségének. Az ukrainai és szlovákiai intézmények diákjainak 60,7 és 71,8 százalékkal kisebb az esélyük átlagnál perzisztensebbé válni a vajdasági társaikhoz képest, a férfiaknak pedig 43,6 százalékkal a női hallgatókhoz viszonyítva. A diplomás apák gyerekeinek másfélszer nagyobb esélyük van átlagon

felüli tanulmányok melletti kitartással jellemezhető hallgatók közé kerülni. Az esélyhányadosokat a 6. táblázat tartalmazza.

6. táblázat. Az átlagnál perzisztensebb hallgatók közé kerülés esélyhányadosai
(ExpB együtthatók) (N=1 651)

	1. modell β	2. modell β	3. modell β
Civil, önkéntes csoporttag egyetemen belül	1,066	1,060	1,054
Civil, önkéntes csoporttag egyetemen kívül	1,068	1,066	1,057
Egyházi, felekezeti, vallásos közösségi tag egyetemen belül	1,024	1,233	1,244
Egyházi, felekezeti, vallásos közösségi tag egyetemen kívül	1,295*	1,375*	1,347*
Sportklub tag egyetemen belül	0,433**	0,475**	0,469**
Sportklub tag egyetemen kívül	1,029	1,090	1,069
Ország: Magyarország	–	0,768	0,767
Ország: Románia	–	0,615	0,613
Ország: Ukrajna	–	0,422**	0,393**
Ország: Szlovákia	–	0,281***	0,282***
Nem	–	0,580***	0,564***
Apa iskolai végzettsége	–	–	1,509**
Anya iskolai végzettsége	–	–	1,019
Objektív anyagi helyzet	–	–	0,857
Szubjektív anyagi helyzet	–	–	1,156
Relatív anyagi helyzet	–	–	0,947
Lakóhely településtípusa 14 éves korban	–	–	0,872
Nagelkerke R^2	0,013	0,061	0,070

Forrás: IESA 2015

Megjegyzés: Referenciaértékek: Csoporttagságok: nem tagok; Ország: Szerbia; Nem: nő; Szülői iskolai végzettsége: nem diplomás; Objektív és relatív anyagi helyzet: átlag alatt; szubjektív anyagi helyzet: rosszabb anyagi helyzet; Lakóhely településtípusa: vidék. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Összegzés

A nemzetközi kutatótársadalom az eredményesség kutatása közben sokszor negatív irányból közelít a kérdéshez, és a hallgatói sikertelenség, a lemorzsolódás, a bukás, a tanulmányi célokból vagy a saját intézményből való kiábrándulás magyarázatát keresik. Így vált kutatásunk fő kérdésévé, hogy egyrészt,

milyen intézményi és azon kívüli tényezők (önkéntes szervezeti tagságok), illetve társadalmi tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy egy hallgató az átlagnál kitartóbb legyen tanulmányai befejezése és eredményessége mellett, másrészt a hallgatók milyen hátráltató tényezők miatt nem fejezik be elkezdett tanulmányaikat, valamint, hogy milyen döntések és folyamatok eredményeképpen nem jutottak diplomához.

A lemorzsolódott hallgatók kérdőíves adatait az átlagnál perzisztensebb és az átlagnál kevésbé perzisztens hallgatók társadalmi és demográfiai jellemzőivel, iskolai pályafutásával, felsőoktatási intézményi és önkéntes közösségi (civil, sport- és vallási csoporthoz kötődő) beágyazottságával is igyekeztünk összevetni. Hipotéziseinket a Coleman-i koncepcióra alapoztuk, mely szerint az önkéntes, civil szervezeti tagság és a vallásos baráti körökhöz való tartozás olyan közösségi támogató erőt, társadalmi tőkét teremt, ami növeli az eredményesebbé válás esélyét. A lemorzsolódók körében több a férfi, az anyagi nehézségekkel küzdő, az alacsonyabb státuszú településen élő és a szakképzésből érkező, míg a nők és a magas iskolázottságú apák gyermekei perzisztensebbnek bizonyultak.

A civil szervezeti tagság és a perzisztencia összefüggéseinek vizsgálata esetében megállapítottuk, hogy az önkéntes tagság és a felsőoktatási tanulmányok iránti elköteleződés között szignifikáns összefüggés áll fenn. Továbbá, a vallási közösségi tagság és a perzisztencia összefüggéseinek vizsgálata esetében elmondhatjuk, hogy a hallgatókat leginkább az egyetemen kívüli vallási közösségek vonzzák, melyet többnyire a belső szervezetek hiányával magyarázhatunk, s ily módon egyetemen kívüli vallási közösségekhez való tartozás hozzájárul a perzisztensebbé váláshoz. Végül, de nem utolsó sorban, a sport és perzisztencia kapcsolatában a versenysporttal és a sportkörtagsággal találtunk szignifikáns összefüggést, s az egyetemi sportklubokhoz való tartozás egyértelműen hozzájárul az alacsonyabb perzisztenciához, így körükben magasabb a lemorzsolódás kockázata, mint azt korábban is igazolni tudtuk (Kovács 2018).

Az eredményesség és az eredménytelenség a tömeges felsőoktatás világában is kevésbé tisztázott fogalom (Pusztai 2017), kutatásunk e fogalmak tisztázására, valamint a témában felmerülő kérdések megválaszolására irányul. Eredményeink egyértelműen igazolják az egyetemen belüli sportkörtagság negatív, valamint az intézményen kívüli felekezeti, vallási közösségekhez való tartozás pozitív hatását az átlagnál nagyobb perzisztenciára, mely független a társadalmi háttértől és a hallgatói intézmények országától.

Az eredményeink általánosíthatóságának korlátját jelenti, hogy alapvetően két különböző időpontban és módszerrel felvett adatbázis adatait vetjük össze, tehát szignifikáns különbséget nem állapíthatunk meg a valóban lemorzsolódottak és a bennmaradók között, csak a perzisztensek és a kevésbé perzisten-

sek között. Azonban a többszemponútú elemzés rávilágít a lemorzsolódottak, lemorzsolódási kockázattal küzdők és a perzisztens csoport jellemzőinek egyértelmű különbségeire a vizsgált dimenziókban.

Irodalom

- ASTIN, A. W. & SAX, L. J. (1998) How Undergraduates Are Affected by Service Participation. *Journal of College Student Development*, Vol. 39. No. 3. pp. 251–263.
- BOCSI, V., FÉNYES, H. & MARKOS, V. (2017) Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship Social and Economics Education*, Vol. 16. No. 2. pp. 117–131.
- BOWEN, W. G. & LEWIN, S. A. (2003) *Reclaiming the Game. College Sports and Educational Values*. Princeton – Oxford, Princeton University Press.
- BRAXTON, J. M. (2006) *Faculty professional choices in teaching that foster student success*. Washington, DC. National Postsecondary Education Cooperative.
- CABRERA, A. F., CASTANEDA, M. B., NORA, A. & HENGSTLER, D. (1992) The convergence between two theories of college persistence. *The Journal of Higher Education*, Vol. 63. No. 2. pp. 143–164.
- COLEMAN, J. S. (1988) Social Capital in the Creation of the Human Capital American *Journal of Sociology*, No. 94. pp. 95–120.
- DARNELL A. & DARREN E. S. (1997) The Impact of Conservative Protestant Fundamentalism on Educational Attainment. *American Sociological Review*, Vol. 62. No. 2. pp. 306–315.
- EKMAN, J. & AMNA, E. (2012) Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human Affairs*, Vol. 22. No. 3. pp. 283–300.
- EYLER, J., GILES, J., DWIGHT E., & BRAXTON, J. (1997) The Impact of Service-Learning on College Students. *Michigan Journal of Community Service Learning*, Vol. 4. No. 1. pp. 5–15.
- HESSER, G. (1995) Faculty Assessment of Student Learning: Outcomes Attributed to Service-Learning and Evidence of Changes in Faculty Attitudes about Experiential Education. *Michigan Journal of Community Service Learning*, Vol. 2. No. 1. pp. 33–42.
- IANNACONE, L. R. (1998) Introduction to the Economics of Religion. *Journal of Economic Literature*, Vol. 36 No. 3. pp. 1465–1496.
- KOVÁCS K. (2018) A sportolás és a perzisztencia összefüggésének vizsgálata öt ország hallgatóinak körében. *Magyar Pedagógia*, (megjelenés alatt)
- KOVACS, K., LENTENE PUSKAS, MORAVECZ, M., RABAI, D. & BACSNE BABA, E. (2018) Institutional Environment of Students' Sports Activities in Central Europe. *Hungarian Educational Research Journal*, Vol. 8 No. 2. pp. 50–68. DOI:10.14413/HERJ/8/2/5
- KUHN, G. D. (2008) Diagnosing why some students don't succeed. *The Chronicle of Higher Education*, Vol. 55. No. 16. pp. A72.

- LEHRER, E. L. (1999) Religion as a Determinant of Educational Attainment: An Economic Perspective. *Social Science Research*, Vol. 28 No. 4. pp. 358–379.
- LEHRER, E. L. (2006) Religion and high-school graduation: a comparative analysis of patterns for white and black young women. *Review of Economics of the Household*, Vol. 4. No. 3. pp. 277–293.
- LENTÉNÉ PUSKÁS A. & PERÉNYI SZ. (2015) Medals and Degrees: Factors Influencing Dual Career of Elite Student Athletes at the University of Debrecen. *APSTRACT*, Vol. 9. No. 1–2. pp. 93–98.
- LEPPEL, K. (2005) The impact of sport and non-sport activities on college persistence of freshmen. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, Vol. 7. No. 3. pp. 165–188.
- LOURY, L. D. (2004) Does Church Attendance Really Increase Schooling? *Journal for Scientific Studies of Religion*, Vol. 43. No.1. 119–127.
- PASCARELLA, E. T. & SMART, J. C. (1991) Impact of intercollegiate athletic participation for African American and Caucasian men: Some further evidence. *Journal of College Student Development*, Vol. 32. No. 2. pp. 123–130.
- PASCARELLA, E. T. & TEREZINI, P. T. (1980) Predicting freshman persistence and voluntary dropout decisions from a theoretical model. *The Journal of Higher Education*, Vol. 51. No. 1. pp. 60–75.
- PASCARELLA, E. T., TRUCKENMILLER, R., NORA, A., TEREZINI, P. T., EDISON, M. & HAGEDORN, L. S. (1999) Cognitive impacts of intercollegiate athletic participation: Some further evidence. *The Journal of Higher Education*, Vol. 70. No. 1. pp. 1–26.
- PUSZTAI G. (2009) *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- PUSZTAI G. (2011) *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- PUSZTAI G. (2014) „Nem biztos, csak a kétes a szememnek...”: Hallgatói eredményességi koncepciók és mutatók a felsőoktatás-kutatásban. In: Nagy, P. T. & Veroszta, Zs (eds) *A felsőoktatás kutatása*. Budapest, Gondolat pp. 146–165.
- PUSZTAI, G. & CEGLÉDI, T. (2015) Teacher Education Students in Central and Eastern Europe. In: Pusztai, G. & Ceglédi, T. (eds) *Professional calling in higher education. Challenges of teacher education in the Carpathian Basin*. Oradea – Debrecen, Partium Press. Personal Problems Solution. Új Mandátum. pp. 7–11
- PUSZTAI G. (2017) Hallgatók civil közösségi részvétele öt ország tizenhárom felsőoktatási intézményében. *Kultúra és közösség*, Vol. 21. No. 3. pp. 95–108.
- PUSZTAI, G. & MÁRKUS ZS. (2019) Paradox of assimilation among indigenous higher education students in four central European countries. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, DOI: 10.1080/15595692.2019.1623193
- TING, S. M. R. (2009) Impact of noncognitive factors on first-year academic performance and persistence of NCAA Division I student athletes. *The Journal of Humanistic Counseling*, Vol. 48. No. 2. pp. 215–228.

- TINTO, V. (1975) Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, Vol. 45. No. 1. pp. 89–125.
- WATT, S. K. & MOORE, J. L. (2001) Who are student athletes? *New directions for student services*, No. 93. pp. 7–18.